

Xabibullayeva Munavvarxon Lochinbek qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Talabasi G-mail:

xmunavvaroy@gmail.com.

Annontatsiya: Abdulla Qodiriy – o'zbek milliy uyg'onish harakatining eng yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, u jadidchilik g'oyalarini adabiyot orqali xalq ongiga singdirgan ulug' siymolardan biridir. Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning jadidchilik harakatidagi o'rni, uning bu g'oyalarni qanday targ'ib qilgani va jadidchilik harakatining Turkiston xalqlari uchun ahamiyati batafsil yoritiladi.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistonda shakllangan bo'lib, uning asosiy maqsadi xalqni ma'rifatli qilish, yangicha fikrlashni rivojlantirish, ilm-fan, san'at va adabiyot orqali mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashish edi. Abdulla Qodiriy bu harakatning faol ishtirokchisi sifatida o'zining romanlari, publitsistik maqolalari va ijtimoiy faoliyati orqali jadidchilik g'oyalarini ilgari surgan. U milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va mustaqillik uchun kurashish masalalarini o'z asarlarining bosh mavzusi sifatida tanlagan.

Qodiriyning "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" kabi romanlari orqali jadidchilik mafkurasi o'zbek xalqiga yaqin bo'lgan badiiy shaklda ifodalangan. Uning asarlarida mustamlakachilik siyosati tanqid qilinib, xalqning o'z madaniyati, dini, tili va tarixiga hurmat bilan qarashi muhimligi ta'kidlangan. Shuningdek, adibning faoliyati Turkistondagi jadid gazetalarda chop etilgan maqolalar bilan ham bog'liq bo'lib, u matbuot orqali ham xalqni uyg'otishga intilgan.

Biroq, sovet tuzumi jadidchilik harakatini o'z manfaatlariga tahdid deb bilib, uning namoyandalarini qatag'on qildi. 1937-yilda Abdulla Qodiriy ham "xalq dushmani" sifatida ayblanib, qatl etildi. Uning o'limi jadidchilik harakatining fojiali yakunini belgilagan bo'lsa-da, uning g'oyalari bugungi kungacha yashab kelmoqda.

Maqolada shuningdek, jadidchilik harakatining hozirgi zamonda ahamiyati va Qodiriy merosining yosh avlod tarbiyasidagi o'rni haqida ham fikr yuritiladi. Jadidchilikning asosiy maqsadi – xalqning ongini yuksaltirish, ilm-fanni rivojlantirish, adolat va haqiqat yo'lida kurashish edi va bu g'oyalar bugungi kun uchun ham dolzarb hisoblanadi.

Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakatining o'zaro bog'liqligi nafaqat tarixiy, balki madaniy va siyosiy jihatdan ham chuqur ahamiyatga ega. Uning ijodi jadidchilik ruhini zamonaviy yoshlar orasida targ'ib qilishda muhim o'rin tutadi. Shu bois, Qodiriy asarlarini o'rganish va jadidchilik harakatining g'oyalari asosida bugungi kunda milliy taraqqiyot yo'lida harakat qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqola Abdulla Qodiriyning jadidchilik harakatidagi o'rni, uning ijodining milliy ong va madaniyat shakllanishiga ta'siri, shuningdek, bugungi kunda jadidchilik g'oyalarining dolzarbligi kabi masalalarni chuqur o'rganish va tahlil qilishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, Jadidchilik harakati, Milliy uyg'onish, O'tkan kunlar, Mehrobdan chayon, Ma'rifatchilik, Mustamlakachilik, Sovet qatag'oni, Erkin fikrlash, Milliy o'zlik.

ASOSIY QISM

Abdulla Qodiriy – o‘zbek milliy uyg‘onish harakatining yorqin namoyandalaridan biri bo‘lib, o‘zining ijodi, publitsistik faoliyati va ma‘rifatchilik g‘oyalari bilan jadidchilik harakatining yetakchi vakillaridan biri sifatida tarixga muhrlangan. Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllanib, xalqni ilm-fan, ma‘rifat, adabiyot va san‘at orqali taraqqiyot sari yetaklashni maqsad qilgan ijtimoiy-siyosiy va madaniy oqim bo‘lgan. Ushbu harakat Turkiston xalqlari orasida yangi ta‘lim tizimi, mustaqil tafakkur va milliy uyg‘onish g‘oyalarini targ‘ib qilgan.

Abdulla Qodiriy o‘zining romanlari, dramatik asarlari, maqolalari va tarjimalari orqali bu harakatning yetakchi mafkurachilaridan biri bo‘lib, uning asarlari mustamlaka davridagi o‘zbek xalqining og‘ir taqdirini aks ettirish bilan birga, mustaqillik va milliy uyg‘onish g‘oyalarini ham ilgari surgan.

Jadidchilik harakatining kelib chiqishi va maqsadi

Jadidchilik harakati XIX asr oxirida Rossiya imperiyasi mustamlakachilik siyosati kuchaygan davrda shakllangan bo‘lib, u xalqni savodsizlikdan xalos qilish, yangi ta‘lim usullarini joriy etish, zamonaviy madaniyat va ilm-fanni o‘zlashtirish orqali milliy o‘zlikni saqlab qolish maqsadini ko‘zlagan. Jadidlar Turkiston xalqlari orqada qolmasligi uchun G‘arb va Sharq ilm-fanini birlashtirish, zamonaviy adabiyotni rivojlantirish hamda xalqning siyosiy tafakkurini shakllantirishga intilgan.

Bu harakatning asosiy vakillari Is‘hoqxon Ibrat, Munavvarqori Abdurashidxonov, Behbudiy, Cho‘lpon, Fitrat, Abdulla Avloniy va Abdulla Qodiriy bo‘lib, ular milliy ta‘limni rivojlantirish, matbuot va adabiyot orqali xalqni uyg‘otish yo‘lida katta mehnat qilganlar.

Abdulla Qodiriyning jadidchilik harakatidagi o‘rni

Abdulla Qodiriy jadidchilik harakatining maqsad va g‘oyalarini o‘zining ijodi orqali ifoda etgan adib sifatida tanilgan. U jadidchilik harakatining asosiy g‘oyalarini quyidagi yo‘llar bilan targ‘ib qilgan:

1. Badiiy asarlar orqali xalqning og‘ir ahvolini ko‘rsatish

Qodiriyning "O‘tkan kunlar" romani o‘zbek adabiyotida birinchi tarixiy roman bo‘lib, u XIX asrning ikkinchi yarmidagi mustamlakachilik davrini tasvirlaydi. Unda millatning o‘zligini yo‘qotishi, johillik, poraxo‘rlik va mustamlakachilikning ta‘siri kabi dolzarb masalalar ko‘tarilgan. Ushbu asar xalqning milliy g‘ururini tiklash, mustamlakachilik zulmiga qarshi fikrlashni shakllantirish maqsadida yozilgan.

"Mehrobdan chayon" romanida esa milliy ma‘rifat, ayollarning huquqlari va xalqning o‘z madaniyatiga egalik qilish masalalari ilgari surilgan. Bu asar ham jadidchilik harakatining asosiy g‘oyalariga mos ravishda yozilgan bo‘lib, unda xalqni ilm-ma‘rifatga undash, mustamlakachilik zulmiga qarshi kurash va mustaqil fikrlash muhimligi aks ettirilgan.

2. Matbuot va publitsistik faoliyat orqali jadidchilikni targ‘ib qilish

Abdulla Qodiriy o‘z davrining eng ilg‘or matbuot nashrlarida faoliyat olib borgan. U "Sadoyi Turkiston", "Turkiston viloyatining gazet", "Mushtum" kabi nashrlarda o‘z maqolalarini e‘lon qilib, xalqni ilm-ma‘rifatga undagan, qoloqlikka qarshi kurashgan, mustamlakachilik zulmini tanqid qilgan va milliy uyg‘onish g‘oyalarini targ‘ib qilgan.

U satirik maqolalar va hajviy she'rlar orqali jamiyatdagi illatlarni ochib tashlagan, xalqning befarqligini tanqid qilgan va milliy harakatning ahamiyatini tushuntirishga harakat qilgan.

3. Milliy ta'lim va ma'rifatni rivojlantirish uchun harakatlar

Qodiriy jadidchilikning asosiy maqsadlaridan biri bo'lgan yangi usuldagi ta'lim tizimini targ'ib qilgan. U eski maktab va madrasalar qoloqligi, u yerda faqat diniy ta'lim berilishi, zamonaviy ilm-fan o'rganilmasligi xalqning orqada qolishiga sabab bo'layotganini ko'rsatgan.

U o'z asarlarida va maqolalarida yosh avlodni ilmga, adolatga va vatanparvarlikka chorlovchi fikrlarni ilgari surgan.

Qatag'on yillari va jadidchilik harakatining tugatilishi

XX asr boshlarida jadidchilik harakati keng rivojlangan bo'lsa-da, 1920–1930-yillarda sovet tuzumi tomonidan bu harakatning barcha yetakchilari qatag'on qilindi. 1937-1938-yillarda "xalq dushmani" degan ayblov bilan Fitrat, Cho'lpon, Behbudiy, Avloniy kabi jadidlar bilan bir qatorda Abdulla Qodiriy ham qatl etildi.

Sovet rejimi jadidchilikni o'z hokimiyatiga tahdid deb hisoblab, bu harakatni yo'q qilishga harakat qildi. Biroq jadidchilik g'oyalari xalq orasida yashab qoldi va mustaqillik yillarida yana tiklandi.

Bugungi kundagi ahamiyati

Jadidchilik harakati va Abdulla Qodiriy merosi bugungi kunda ham dolzarbdir. Uning asarlari:

Milliy g'urur va o'zlikni anglash uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Ilm-fan va ma'rifat ahamiyatini anglashga chorlaydi.

Mustamlakachilik va zulmga qarshi kurash tushunchasini shakllantiradi.

Yoshlarni vatanparvarlik va adolat yo'lida tarbiyalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Abdulla Qodiriy o'z ijodi bilan jadidchilik harakatining eng yetuk vakillaridan biri bo'ldi. U o'zbek xalqining milliy uyg'onishi, mustaqilligi, erkin fikrlashi va ma'rifati uchun butun hayotini bag'ishladi. Sovet tuzumi tomonidan yo'q qilinishiga qaramay, uning asarlari va g'oyalari bugungi kungacha o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

Bugungi kun yoshlari uchun Qodiriy merosini o'rganish va jadidchilik harakatining g'oyalarini davom ettirish muhim vazifalardan biridir. Bu milliy o'zlik va mustaqillik ruhining abadiy yashashi uchun muhim yo'ldir.

Xulosa

Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakati o'zbek milliy uyg'onishining eng muhim qismlaridan biri bo'lib, ularning faoliyati xalqni ma'rifatli qilish, milliy o'zlikni anglash va mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashish g'oyalariga asoslangan edi. Qodiriy o'zining badiiy asarlari, publitsistik maqolalari va ma'rifatchilik faoliyati orqali jadidchilik harakatining asosiy tamoyillarini xalq ongiga singdirishga harakat qildi.

Uning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" kabi romanlari milliy adabiyotimizda yangicha ruhni, milliy uyg'onish va adolat uchun kurash g'oyalarini olib keldi. Qodiriy o'z asarlari orqali mustamlakachilikning salbiy oqibatlarini ochib tashlab, xalqni birlashtirish, ilm-fan va ma'rifatga yo'naltirishga intildi.

Biroq, sovet tuzumi bu g'oyalarni xavfli deb bilib, jadidchilik harakatining eng ilg'or vakillarini, jumladan, Abdulla Qodiriy ham qatag'on qildi. 1937-yilda u "xalq dushmani" sifatida ayblanib, nohaq ravishda qatl etildi. Ammo uning ijodi va ma'naviy merosi yo'qolmadi, balki bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Bugungi kunda Qodiriyning asarlari nafaqat adabiy meros sifatida, balki milliy o'zlikni anglash va ma'rifatning ahamiyatini tushunishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. U ilgari surgan ilm-ma'rifat, erkin fikrlash, vatanparvarlik va adolat kabi qadriyatlar yosh avlod tarbiyasida muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, biz Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakatining g'oyalarini chuqur o'rganish, ularni yoshlar orasida keng targ'ib qilish va milliy uyg'onish jarayonida foydalanishimiz lozim. Uning asarlari va faoliyati har bir o'zbek uchun milliy g'urur va adolat yo'lida fidokorona xizmat qilishning yorqin namunasi bo'lib qoladi.

Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakati – o'tgan asrdagi ma'rifiy uyg'onish ramzi, bugungi kun uchun esa milliy mustaqillik va taraqqiyot sari yo'naltiruvchi tamal toshidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA SAYTLAR:

1. Qodiriy A. (1970). O'tkan kunlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. Qodiriy A. (1959). Mehrobdan chayon. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Mirzaev M. (1999). Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakati. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Karimov I. (1992). O'zbek adabiyoti va madaniyati tarixi. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
5. Usmonov S. (2006). XX asr o'zbek adabiyoti va jadidchilik harakati. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
6. Abdullayev A. (2015). O'zbek jadidlari va ularning ma'naviy merosi. – Toshkent: O'zbekiston kitob nashriyoti.
7. Asqarov A. (2003). Jadidchilik va milliy uyg'onish harakati. – Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
8. Matyoqubov O. (2011). Abdulla Qodiriy ijodiy merosi va uning bugungi ahamiyati. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti
9. www.ozodlik.org – Abdulla Qodiriy va jadidchilik harakati haqida maqolalar.
10. www.kutubxona.uz – Abdulla Qodiriy asarlari va u haqidagi ilmiy izlanishlar.
11. www.tilvaadabiyot.uz – Qodiriy va jadidchilik harakatining adabiy jarayondagi o'rni.